

Фінансова складова соціальної сфери України

О.О. Калініченко

Постановка проблеми в загальному вигляді. Своєю появою соціальна сфера завдячує індустріальній стадії розвитку людства, підвищенню ефективності виробництва. Ця сфера є похідною суспільного та економічного розвитку. На сьогодні це один із найбільших секторів економіки, складова економічної структури суспільства. Економічна структура суспільства об'єднує трудову діяльність людей у матеріальному виробництві і сфері послуг стосовно виробництва, розподілу, обміну і споживання суспільних благ.

Якщо раніше у світі панувало матеріальне виробництво, то нині є зростання ролі соціальної сфери. Розширення її меж у соціально-економічній системі суспільства створює більш сприятливі умови для духовного і матеріального розвитку людей.

Однак основним фінансовим ресурсом для забезпечення діяльності соціальної сфери є інвестування. Особливою є роль інвестицій у забезпеченні соціального зростання країни в цілому. І саме на цьому етапі соціального розвитку в нашій державі виникає проблема дефіциту фінансових ресурсів для реалізації соціально спрямованих проєктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми функціонування соціальної сфери, проблеми розподілу доходів та рівня життя, соціального захисту, виробництва й надання суспільних благ і послуг, інші соціальні аспекти ринкового господарства та фінансового забезпечення сьогодні розглядають ряд науковців. Ці питання перебувають у колі наукових інтересів представників різних шкіл і течій не тільки економічної, а й філософської та соціологічної наук. Різні аспекти функціонування соціальної сфери досліджували: В.М. Геєць [3-4], В.І. Куценко[5-6], М.А. Хвесик [7], Л.І. Федулова[8].

Невирішені частини загальної проблеми. Протягом останніх років зросла увага до проблем фінансування соціальної сфери, і як наслідок з'являється велика кількість науково-теоретичних розробок з даної проблематики. Потреба пошуку джерел фінансування соціально спрямованих проектів не втрачає своєї актуальності, а посилюється з розвитком соціальної сфери.

Цілі статті (постановка завдання). Дослідити проблеми формування системи фінансового забезпечення соціальної сфери, визначити роль інвестицій як елементу зазначеної системи та дослідити їх вплив на темпи соціального зростання. З метою дослідження глибини рівня фінансування соціальної сфери необхідно провести аналіз виділених державних коштів за останні роки.

Виклад основного матеріалу. Світова практика засвідчує, що стан матеріально-технічної бази установ соціального значення покращується там, де держава приділяє значну увагу державному фінансуванню, де держава бере участь в партнерстві з бізнесом і некомерційним сектором. Держава завжди обмежена в ресурсах, тобто кожен учасник ринкових відносин обмежений також, і витрачає такі ж обмежені засоби з метою максимізації своєї корисності (мінімально витрачає, максимально задовольняє потреби в товарах та послугах). Держава виконує перед суспільством регламентовані обов'язки, пов'язані з максимально можливим задоволенням пріоритетних на даний момент часу потреб. Фінансові ресурси держави є особливо важливими для гуманітарних складових, які стимулюють інновації та підвищення якості нематеріальних ресурсів.

Держава стосовно соціальної сфери повинна поводитись раціонально. Ця раціональність проявляється в основному у фінансуванні. Соціальна сфера виступає одним із чинників життєзабезпечення населення, тобто впливає як на соціально-економічний так і на культурно-духовний розвиток суспільства в цілому так і людини зокрема. З точки зору багатогранності, стан соціальної сфери визначається як система життєзабезпечення, так і потреби людини, її доходи і витрати, заощадження, та майновий стан індивідів; зайнятість та

рівень безробіття, умови праці та відповідна оплата праці; соціальне забезпечення; навколишнє середовище, як природне так і економічне і відповідно якість життя населення в країні. Отже, переплітаються причинно-наслідкові зв'язки, взаємообумовленість процесів впливу соціальної сфери і системи життєзабезпечення населення.

Основним фактором розвитку соціальної сфери виступають такі чинники як: стан державних фінансів, рівень життя населення, величина соціального капіталу.

Стосовно стану державних фінансів можемо стверджувати про наявність проблем у бюджетному фінансуванні соціальної сфери країни. До таких проблем можемо віднести:

- невідповідність бюджетного фінансування потребам у ресурсному забезпеченні соціально-культурних послуг населення задекларованих державою;
- слабе стимулювання податковою політикою недержавного фінансування соціальної сфери;
- не покращили ситуацію у сфері охорони здоров'я непослідовність і фрагментарність введення обов'язкового медичного страхування;
- відсутність необхідної фінансової бази розвитку бюджетних галузей соціальної інфраструктури спричинили некерований процес розшарування системи безкоштовного соціально-культурного обслуговування (це почало проявлятися у погіршенні якості наданих послуг або замінні надання послуг на безкоштовній основі на надання платних послуг).

Центральне місце серед складових соціальної сфери слід виділити наступні: наука, освіта, охорона здоров'я та культура, які покликані задовольняти самі чутливі запити індивіда, а тому і їх соціальна значимість виключно велика. Якщо ж розглядати з боку держави то ці складові говорять про інтелектуалізацію країни, саме ці складові впливають на науково-технічний прогрес, конкурентоспроможність товарів та послуг які виготовляє країна, а отже і конкурентоспроможність національної економіки, добробут населення і

національну безпеку в цілому. А саме від рівня забезпеченості соціальної сфери матеріально-технічними засобами залежить і рівень використання персоналу та кадрового потенціалу.

Стосовно України, можемо з впевненістю стверджувати, що відбувається обмеження бюджетного фінансування всіх складових соціального значення. Повертаючись до світової практики бачимо, що збільшення життєвого потенціалу населення супроводжується значним підвищенням витрат на охорону здоров'я. Ось наприклад в США їх доля поступово збільшувалась і на сьогодні вона складає 18% від ВВП. В інших європейських країнах цей показник складає 8-10%. Бюджетні видатки в Україні на охорону здоров'я досягли свого максимуму в 1997 р. (4,2% від ВВП), на сьогодні це 4,1% від ВВП. А у 2008 р., за оцінками Всесвітньої організації охорони здоров'я, доля витрат на охорону здоров'я повинна складати не менше ніж 6%ВВП. Якщо ж по іншому то галузь вважається недієздатною. Розмір фінансування сфери охорони здоров'я зріс майже у 10 разів (у 2000 р. – 4,8 млрд. грн. у 2010 р. – 44,8 млрд. грн.). Збільшення бюджетного фінансування сфери охорони здоров'я в основному пов'язане з необхідністю підвищення заробітної плати медичним працівникам. Проте об'єктивного покращення забезпечення галузі не відбувається. Рівень заробітних плат в медичній галузі, за даними Держкомстату, залишається одним із найнижчих.

Соціальна сфера формує передумови стабільності та стійкості, потенційне економічне зростання, що й зумовлює збільшення інвестицій, за рахунок різних джерел, але серед основних є кошти держбюджету (табл. 1.).

Таблиця 1.

Видатки зведеного бюджету на соціально-культурні заходи в Україні в 2003-2010 рр.

Показник	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Охорона здоров'я								
млрд. грн.	9,0	12,2	15,5	19,7	26,7	33,6	36,6	44,8
%до ВВП	3,4	3,5	3,5	3,6	3,7	3,5	4,0	4,1
Освіта								
млрд. грн.	15,0	18,3	26,8	33,8	44,3	61,0	66,8	79,8
%до ВВП	5,6	5,3	6,1	6,2	6,1	6,4	7,3	7,3

Житлово-комунальне господарство								
млрд. грн.	1,8	2,7	3,9	8,0	5,9	8,9	7,4	5,4
%до ВВП	0,7	0,8	0,9	1,5	0,8	0,9	0,8	0,5
Духовний та фізичний розвиток								
млрд. грн.	20,5	27,0	34,5	43,3	56,9	79,1	83,3	115,3
%до ВВП	7,7	7,8	7,8	8,0	7,9	8,3	9,1	10,5
Соціальний захист та соціальне забезпечення								
млрд. грн.	13,0	19,3	39,9	41,4	48,5	74,1	78,8	104,5
%до ВВП	4,9	5,6	9,0	7,6	6,7	7,8	8,6	9,5

Джерело: авторська розробка, в основу покладено данні Держкомстату України

Дані таблиці свідчать, що фінансування охорони здоров'я за аналізований період збільшились на 0,7%, фінансування освіти на 1,7%, духовного та фізичного розвитку на 2,8%, соціального захисту та соціального забезпечення на 4,6%. Стосовно житлово-комунального господарства то тут найбільший рівень фінансування відповідає 2006 року, а якщо порівняти фінансування 2003р. та 2010 то це взагалі від'ємне значення (-0,2%).

Житлово-комунальне господарство – важливий структурний елемент системи забезпечення життєдіяльності населення. Це сукупність видів діяльності, які поєднують утримання і ремонт житлового фонду і комунальної інфраструктури. ЖКГ включає велику кількість об'єктів інженерної інфраструктури, протяжність комунікацій, велику кількість обладнання, 1079,5 млн. кв. м. житлового фонду (у середньому на одного жителя 23,3 кв. м.) станом на 01.01. 2010. В житлово-комунальному комплексі $\frac{1}{4}$ капіталу складає вартість основних фондів, а також використовується п'ята частина електроенергії. Підприємства цієї інфраструктури як правило, – найбільші виробники та постачальники послуг. Житлово-комунальне господарство продовжує і до сьогодні бути монополістом зі стійким ринком збуту продукції та послуг і потоками комунальних платежів. Процеси, що відбуваються в цій сфері безпосередньо зачіпають інтереси всього населення.

Житлово-комунальний комплекс проходить стадію кризи, для якої характерним є:

- високий рівень зношеності основних засобів, аварійний стан житлового фонду та інфраструктури. Висока аварійність на інженерних

об'єктах і комунікаціях зумовлює втрати ресурсів, збої в технологічних процесах. В результаті обслуговування споживачів проходить не на високому, не на сучасному рівні і в результаті цього не в повному об'ємі;

- висока ресурсоемність і ресурсозатратність через відсталість технологічної та матеріально-технічної бази;

- вузький асортимент і низька якість послуг які надаються, низька комфортність житла та умов життя. Технології які використовуються неефективні та енегорзатратні. В результаті низький рівень життєдіяльності та якості послуг, погіршення екологічної ситуації і як наслідок скорочення тривалості життя населення.

Частина об'єктів соціально-культурного значення знаходиться в приміщеннях, які не відповідають санітарно-гігієнічним вимогам. А це негативно впливає на рівень обслуговування населення.

На сьогодні, кількість підприємств, які здійснюють діяльність в роздрібній торгівлі і ресторанному господарстві є недостатньою. В Україні функціонує 23400 об'єктів ресторанного господарств, з яких 68% зосередженні в містах, та 32% - у сільській місцевості. Структура підприємств ресторанного господарства представлена ресторанами (16,7%), кафе (59,1%), барами (15,1%) та їдальнями та постачанням готової їжі (9,1%).

Подальше покращення обслуговування населення у сфері торгівлі пов'язане з укріпленням інфраструктурного та кадрового потенціалу, наближенням відповідних послуг до населення. І саме це потребує адекватного розвитку системи торгово-економічної освіти, удосконалення організації діяльності з підготовки та перепідготовки, підвищення кваліфікації кадрів для комерційної діяльності.

В наш час проблеми освіти розглядають досить часто. Проводиться порівняльний аналіз системи світи України та закордону, критикується діюча система освіти, ставляться на розгляд питання перетворення освіти за критеріям якості, деякі історичні аспекти та питання фінансування освіти та освітніх послуг.

Системою освіти в наш час закладаються та продукуються нові знання, для пізнання нових технологій, обладнання й організації виробництва, і соціально-економічний розвиток є невід'ємним від сучасності. Якщо раніше технологічні зрушення відбувалися через 35-40 років, то на сучасному етапі оновлення й удосконалення технологій диктоване моральним старінням відбувається через кожні 2-3 роки. Ось саме на цьому прикладі можемо стверджувати про посилення ролі освіти, та скорочення часової віхи необхідної для зміни технологій і кадрової підготовки для обслуговування технологій. Отже, щоб не відбувалося знецінення людського капіталу через старіння знань втрату навичок і кваліфікацію, потрібно інтенсивне оновлення знань, а це в свою чергу потребує значних капіталовкладень.

Якщо ж говорити про початок ХХ століття, то отриманих людиною знань по закінченню освітнього закладу вистачало на все життя, у 40-х роках - на півжиття, на сьогодні - на 5-10 років, а терміни підготовки кваліфікованих робітників навпаки, зростають, якщо раніше достатньо було навчатися 6-8 років, то сьогодні вимагає 12-14 і більше років. Ми вважаємо, що ринок вимагає постійного вдосконалення системи освіти (мається на увазі її безперервності), поєднання науки, освіти і виробництва, формування міцного потенціалу в кожному регіоні нашої країни, створення гнучких та нових систем навчання (дистанційне навчання), зміцнення науково-технічної бази в галузі науки.

В Україні існують державні та приватні вищі навчальні заклади. ВНЗ, що засновані державою, фінансуються з державного бюджету і підпорядковуються відповідному центральному органу виконавчої влади включають 232 заклади III-IV рівнів акредитації та I-II рівнів – 517. Серед них 141 університет, 52 академії, 39 інститутів і консерваторій, 128 коледжів, 231 технікум і 158 училищ. Вищі навчальні заклади засновані на приватній формі власності і підпорядковані власнику (власникам) налічують 126 закладів III-IV рівнів акредитації і 76 закладів I-II рівнів. У тому числі 35 університетів, 9 академій, 82 інститути, 55 коледжів, 18 технікумів, і 3 училища.

Співвідношення навчальних закладів за джерелами фінансування становить: 22,2% - приватна форма власності і 78,8% - державна форма власності. Як видно частка державної форми власності значно переважає. Проте станом на 01.07.2011 року контингент студентів за джерелами фінансування розподіляється таким чином [Громадська рада освітян і науковців України [Електронний ресурс]]:

- 1) у вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації:
 - 51,3% студентів навчаються за кошти державного бюджету;
 - 35,5% за кошти фізичних і юридичних осіб;
 - 11,7% за кошти місцевого бюджету;
 - 1,5% за галузеві кошти;
- 2) у вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації:
 - 54,9% студентів навчаються за кошти державного бюджету;
 - 43,0% за кошти фізичних і юридичних осіб;
 - 0,4% за кошти місцевого бюджету;
 - 1,7% за кошти зацікавленої галузі.

Кожен другий студент є інвестором системи вищої освіти. Тобто у ВНЗ із державною формою власності значну частку займає контрактне навчання. Наявність таких тенденцій свідчить про те, що державна підтримка вищої освіти не забезпечує відповідного рівня фінансування, що в свою чергу здійснює фінансовий тиск на населення.

В наш час вищі навчальні заклади збільшують кількість студентів на контрактній формі навчання. Наприклад, технічні навчальні заклади, що вижити і триматися на належному рівні, змушені відкривати підготовку спеціалістів, які не мають ніякого відношення до їх профілю (право, банківська справа, фінанси, туристичний бізнес), але користуються попитом на ринку праці. Саме це і лягло в основу появи ВНЗ не державної форми власності, а у ВНЗ державної форми власності частини студентів, які отримують освіту не контрактній основі.

Освіта – це один з найбільших консервативних інститутів. Освіта, в тому числі і вища, відстає від життя. Хоча чисельність населення з вищою освітою потенційно діє на розвиток економіки та формує нові потреби. Україна отримала унікальний історичний шанс збудувати справедливую і до того ж багату європейську державу, яку цінитимуть і поважатимуть мешканці країни, і до якої з повагою відноситимуться в світі. І саме вища освіта повинна спонукати до цього. Статистичні дані засвідчують про стійкі структурні зміни в економіці на користь наукомістких галузей, саме в цих галузях великий відсоток спеціалістів з вищою освітою. Хоча сучасні вищі навчальні заклади випускають спеціалістів нерідко незатребуваних в даних економічних умовах. Скажімо, в 2010 році потреба підприємств в робітниках на заміщення вільних робочих місць дорівнювала 63,9 тис., з них промисловість потребувала – 17,2 тис., переробна промисловість – 13,7 тис., і лише в ресторанному бізнесі – 0,9 тис. працівників. І саме в цей час вищі навчальні заклади III-IV рівнів акредитації випустили 543 тис. спеціалістів. А це означає, що значна частина людей з вищою освітою не можуть влаштуватися по тій спеціальності, яку вони отримали у ВНЗ, тому вони змушені працювати або не по спеціальності, або взагалі шукати роботу за межами нашої держави. Кожен рік Україну залишають близько 10-12% молодих спеціалістів. До речі, залишають територію України, як правило найперспективніші. Частина випускників працюють не як спеціаліст з отриманого напрямку, а просто як людина з освітньою підготовкою. Ці люди, як правило, отримують потім другу вищу освіту.

Висновок. Фінансування соціальної сфери відбувається у відповідності до стану і розвитку економіки та з урахуванням національних особливостей.

1. Отже, фінансування соціальної сфери має бути соціально справедливим, забезпечувати рівні можливості доступу до його послуг і справедливим при розподілі фінансових ресурсів між різними соціально-економічними групами населення, щоб не призвести до кризи.

2. Крім вище зазначеного актуальною є проблема формування ефективного нормативно-правового забезпечення фінансування соціальної сфери, обмеження можливостей управління фінансовими ресурсами на місцях.

Тому в організаційно складовій системі фінансового забезпечення пропонуємо здійснити удосконалення забезпечення фінансування соціальної сфери та розробити нові методики відбору проектів і формування їх оптимального набору на законодавчому рівні.

Список використаних джерел

1. Айвазян С.А. Интегральные свойства качества жизни населения (моделирование, измерение. Информационное сообщение) / С.А. Айвазян // проблемы информатизации. – 1999. - №2. – С. 60-66

2. Важенин С.Г. Социальная инфраструктура народнохозяйственного комплекса / С.Г. Важенин. – М.: Наука, 1984. – 172 с.

3. Геєць В.М. Суспільство, держава економіка: феноменологія взаємодії та розвитку / В.М. Геєць. – К.: НАН України, Інститут економіки та прогнозування, НАН України. – 2009. – 864 с.

4. Геєць В.М. Ліберально-демократичні засади: курс на модернізацію України / В.М. Геєць // Економіка України. – 2010. – №3. – С. 4-20.

5. Куценко В.І. Соціальна безпека в контексті сталого розвитку / В.І. Куценко, В.П. Удовиченко. – Чернігів: Видавець Лозовий В.М., 2011. – 656 с.

6. Куценко В.І. Соціальна сфера: реальність і контури майбутнього (питання теорії і практики): [монографія] / В.І. Куценко; за наук. ред. д.е.н., проф., чл.-кор. НАН України. Б.М. Данилишина.; РВПС України НАН України. – Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2008. – 818 с.

7. Соціогуманітарний простір і розвиток продуктивних сил України: методологічні аспекти визначення взаємодії: [монографія] / наук. ред. М.А. Хвесик; НАН України, Рада по вивченню продуктивних сил України. – К., 2009 92 с.

8. Соціогуманітарний аспект інноваційно-технологічного розвитку економіки України / Л.І. Федулова; НАН України Інститут економіки та прогнозування. К., 2007. – 472 с.

9. Статистичний щорічник України на 2010 рік. – К.: державне підприємство «Інформаційно-аналітичне агентство», 2011. – с. 567.

10. Стратегічний розвиток підприємств невиробничої сфери регіону: навч. посіб. / [І.М. Школа, А.А. Вдовіченко, Т.М.Ореховська та ін.]. – Чернівці: Книги – XXI, 2008. – 288 с.

Анотації

Калініченко О.О. Фінансова складова соціальної сфери України. У статті проаналізовано сучасний стан соціальної сфери та її складових. Досліджено проблеми формування системи фінансового забезпечення соціальної сфери, визначено роль інвестицій як елементу зазначеної системи. Проведений аналіз виділених державних коштів за останні роки. Розглянуто роль державного фінансування у подальшому розвитку соціальної сфери. Запропоновані напрями вирішення зазначених проблем.

Ключові слова: соціальна сфера, фінансові ресурси, фінансування, фінансове забезпечення, соціальне зростання, інвестування.

Калиниченко Е.А. Финансовая составляющая социальной сферы Украины. В статье проанализировано современное состояние социальной сферы и ее составляющих. Исследовано проблемы формирования системы финансового обеспечения социальной сферы, определено роль инвестиций как элемента отмеченной системы. Проведен анализ выделенных государственных средств за последние годы. Рассмотрена роль государственного финансирования в последующем развитии социальной сферы. Предложены направления решения отмеченных проблем.

Ключевые слова: социальная сфера, финансовые ресурсы, финансирование, финансовое обеспечение, социальный рост инвестирования.

Kalinichenko O.O. Financial constituent of social sphere of Ukraine. The modern state of social sphere and its constituents is analysed in the article. Investigational problems of forming of the system of the financial providing of social sphere, certainly role of investments as to the element of the noted system. Conducted analysis of the selected state facilities in the last few years. The role of the state financing is considered in subsequent development of social sphere. Directions of decision of the noted problems are offered.

Keywords: social sphere, financial resources, financings, financial providing, social growth of investing.

Відомості про автора

Калініченко Олена Олександрівна

асистент кафедри економіки та маркетингу Житомирського державного університету ім. І Франка,

аспірант Національної академії наук України державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України»

10014, м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40, Житомирський державний університет ім. І Франка, кафедра економіки та маркетингу

т. моб. 067-799-06-03

e_kalinichenko@ukr.net

Калиниченко Елена Александровна

ассистент кафедры экономики и маркетинга Житомирского государственного университета им. И. Франка,

аспирант Национальная академия наук Украины Государственное учреждение «Институт экономики природопользования и устойчивого развития Национальной академии наук Украины»)

Kalinichenko Elena A. assistant of department of economy and marketing of the Zhitomir state university the name of Franka,

graduate student the National academy of sciences of Ukraine Public institution «Institute of economy of prirodokoristuvannya and steady development of the National academy of sciences of Ukraine»)

